

Kalla kriget

Det kalla kriget var en period av skarpa motsättningar utan konventionellt krig, mellan främst Sovjetunionen och USA, samt deras respektive allierade stater, från omkring 1946, precis efter andra världskrigets slut, till omkring 1990. Som slutpunkter för konflikten nämns ofta Berlinmurens fall den 9 november 1989, återföreandet av Tyskland den 3 oktober 1990 och Sovjetunionens sammanbrott den 25 december 1991. Även Michail Gorbatsjovs maktövertagande i Sovjetunionen i mars 1985 brukar ses som en viktig del.

Relationerna under det kalla kriget var kyliga, men ledde aldrig till något konventionellt krig mellan USA och Sovjetunionen. Perioden dominerades från tidigt 1950-tal av så kallad terrorbalans och kapprustning mellan de två stora blocken. I Europa delades kontinenten i två delar av järnridån (uttrycket gjordes känt av Winston Churchill), där västalliansen Nato stod mot Warszawapakten. Ibland talar man om två kalla krig, ett första från 1945 till slutet av 1960-talet (med det tidiga 1970-talet präglad av nedrustningsavtal), och ett andra från 1970-talets slut, medan den period av relativ avspänning däremellan i så fall inte skulle räknas som kallt krig. Sedan 1990-talet räknar man dock ofta hela perioden.

Det kalla kriget har på olika sätt starkt påverkat och präglat främst Europa, men även Afrika, Asien, Centralamerika och Sydamerika. Väpnade konflikter i de senare områdena underblåstes i praktiken ofta genom att en stridande part allierade sig med något av blocken i det kalla kriget, vilket i sin tur föranledde deras motståndare till att söka hjälp hos det andra blocket. På så vis kunde man få pengar och vapen.

En brännpunkt mellan stormakterna var det delade Tyskland, och särskilt Berlin, en stad som sedan andra världskriget varit delad i Västberlin och Östberlin, där Berlinmuren mellan 1961 och 1989 skilde de två halvorna åt.

Relationerna mellan Öst och Väst efter världskriget

Under 1930-talet hade både Sovjetunionen och USA i det längsta undvikit att bli inblandade i ett nytt krig i Europa. Med Nazityskland hade Sovjetunionen undertecknat Molotov-Ribbentroppakten i augusti 1939 (i vilken ett hemligt tilläggsprotokoll gav Sovjetunionen rätten att ockupera östra Polen, Estland, Lettland, Finland och Bessarabien i Rumänien), vilken till synes gav Sovjetunionen säkerhet mot tysk invasion under andra världskriget, något som dock kom på skam 1941 i och med Operation Barbarossa, varefter Sovjetunionen sällade sig till de allierade. När en lag om allmän värnplikt skulle förlängas i USA i augusti 1941 gick den igenom representanthuset med bara en rösts majoritet. Inte före det japanska anfallet på Pearl Harbor i december 1941 gick USA in i kriget på de allierades sida.

Sedan det, framför allt efter den för Sovjetunionen fördelaktiga utgången av slaget vid Stalingrad 1943, allt mer stod klart att de allierade skulle stå som segrare i kriget, samlades ledarna för Storbritannien, USA och Sovjetunionen vid en serie konferenser för att avgöra Europas politiska framtid efter kriget. Redan vid Teherankonferensen i november 1943 hade Stalins krav på att flytta Polens gränser västerut accepterats av Roosevelt och Churchill. I februari 1945 hölls ett toppmöte i Jalta där Churchill, Roosevelt och Stalin ingick en överenskommelse om att hålla fria val i Polen. Då hade Stalin redan gjort klart att den sovjetunionenkontrollerade polska regeringen i Lublin skulle bli Polens lagliga regering, inte

exilregeringen i London. Det fanns även enighet för att Lublinregeringen skulle ombildas så att även polacker från utlandet skulle ingå. En deklaration att samtliga befriade folk skulle få skapa demokratiska institutioner efter eget tycke antogs. Jaltakonferensen behandlade även Tysklands och Österrikes uppdelande i fyra ockupationszoner för de respektive allierade stormakterna, vilket skulle ha avgörande betydelse för Tysklands framtida delande. Sovjetunionen gick även med på att anfälla Japan tre månader efter det att Tyskland kapitulerat, vilket skedde i och med den sovjetiska invasionen av Manchuriet och den norra delen av Koreahalvön i augusti till september.

Alliansens sammanbrott

Den 23 mars 1945 meddelade Sovjetunionens utrikesminister Molotov att valen i länderna i Östeuropa skulle hållas i sovjetisk stil, det vill säga med kandidater utsedda av ockupationsmakten. USA:s ny tillträdde president Truman skällde ut Molotov när de träffades den 23 april. Vid Potsdamkonferensen 15 juli till 2 augusti 1945 stod det klart att ingen överenskommelse kunde nås om fria val i Östeuropa. I juli 1945 erkändes Curzonlinjen som Polens nya gräns mot Sovjetunionen.

Truman kunde dock inte göra mycket mer eftersom han ville demobilisera snabbt. Efter Japans kapitulation minskade den amerikanska armén från 8,3 miljoner till 1,9 miljoner soldater. I kongressen fanns många som ville att USA skulle återgå till en isolationistisk politik och i kongressvalet 1946 gick oppositionspartiet republikanerna framåt. Före sin död hade Roosevelt tagit för givet att framtida konflikter skulle kunna undvikas genom att i det längsta tillmötesgå sovjetiska önskemål. I länder som Polen, Ungern, Rumänien och Bulgarien såg Sovjetunionen till att det installerades Sovjetvänliga regeringar under hösten och vintern 1946. Dessa var vanligen formellt sett koalitionsregeringar med både borgerliga och socialistiska partier, men socialistiska partier hade vanligtvis det största inflyandet. Sovjetunionen försökte också bli kvar på Bornholm men tvingades lämna den danska ön. Hösten 1946 utropades Rumänien och Bulgarien till folkrepubliker. Under första halvåret 1947 skedde därför en omsvängning av den amerikanska utrikespolitiken:

Den 12 mars 1947 framträdde Truman inför kongressen där han begärde 400 miljoner dollar i stöd åt Grekland och Turkiet. Han presenterade också Trumandoktrinen där han ansåg det vara USA:s plikt att hjälpa nationer att stå emot utländsk aggression och ockupation.

Den europeiska ekonomin hade haft väldigt svårt att återhämta sig och USA befarade att den ekonomiska nöden skulle orsaka politisk instabilitet i länder som Frankrike och Italien. Den 5 juni 1947 talade USA:s utrikesminister George C. Marshall vid Harvard University och presenterade Marshallplanen för att ge ekonomiskt stöd åt länderna i Europa. Det åvilade de europeiska länderna själva att presentera en plan för återhämtningen. Efter ett planeringsmöte i Paris i juni 1947 stod det dock klart att länderna i Östeuropa inte skulle ta emot hjälpen. Den 3 juli kallade Molotov planen för "en otillåten inblandning i de europeiska ländernas angelägenheter". Under 1948-1952 kostade Marshallhjälpen 11,8 miljarder dollar. Hjälpen administrerades av Organization for European Economic Cooperation, OEEC.

Slutet på freden i Europa

Då Sovjetunionen hade drabbats hårt av striderna på östfronten var dess förmåga att påverka världspolitiken betydligt mer begränsad än USA:s. Nationens säkerhet hade varit grundstenen i sovjetisk politik sedan 1920-talet, då kommunistpartiet officiellt slog över från Trotskijs världsrevolution till Stalins policy med "socialism i ett land". Före andra världskriget var Stalin ointresserad av att utöka Sovjetunionens gränser utanför det gamla tsardömet.

Efter andra världskriget var inte Sovjetunionen inställt på expansionism utan på att säkra landets krigshärjade västra gräns. Stalin ansåg att Japan och Tyskland återigen skulle kunna utgöra hot i framtiden (ungefär 1960-talet), varför han och hans regering lät införa så kallade "Moskvatrogna" regeringar i de länder som utgjorde en "buffertzona" mot Västeuropa, det vill säga Polen, Tjeckoslovakien, Ungern, Rumänien, Bulgarien samt Östtyskland.

Meningsskiljaktigheterna över efterkrigsplanerna handlade först mest om Öst- och Centraleuropa, i synnerhet demokratifrågan i Polen. Sovjetunionen, som hade förlorat 20 miljoner människor i kriget, hade två gånger på 30 år blivit invaderade av Tyskland genom Polen och förlorat tiotals miljoner ytterligare under de tidigare 150 åren, var fast beslutet att undanröja alla möjligheter för Tyskland att återigen kunna föra krig. Detta var förenligt med de amerikanska planerna under de första två ockupationsåren, se Morgenthauplanen, men efterhand som konflikten växte ändrade USA attityd och kom fram till att de behövde ett ekonomiskt starkt Västtyskland som allierad i Europa.

Winston Churchill fördömde Stalin för att avskärma ett nytt sovjetiskt imperium med en järnridå genom Europa. Sovjetunionen krävde dessutom krigsskadestånd från industrierna i Västtyskland, vilket Truman vägrade. Stalin svarade med att skärma av Östtyskland och inleda ombildandet till en kommunistisk stat. 1948 införde Sovjetunionen Berlinblockaden varpå Storbritannien och USA flög in livsmedel till Västberlins befolkning. 1949 formaliserade USA sitt samarbete med de västeuropeiska staterna i Nato. 1952 lade Stalin ett förslag på ett neutraliserat och återförenat Tyskland, men det avvisades av västmakterna.

Rysslands bristande tillgång till världshaven, ett återkommande bekymmer för rysk utrikespolitik långt före bolsjevikrevolutionen, var ytterligare en punkt där Östs och Västs intressen skilde sig åt. Stalin utövade påtryckningar på Turkiet för bättre tillgång till Svarta havet genom Dardanellerna (sundet mellan Egeiska havet och Marmarasjön), vilket skulle ge Sovjetunionen tillgång till Medelhavet. Churchill hade tidigare accepterat Stalins krav, men nu samlades Storbritannien och USA och tvingade gemensamt Sovjetunionen att dra sig tillbaka.

När den sovjetiska säkerheten inte var hotad, visade sig Stalin vara tämligen icke-aggressiv. Sovjetunionen drog sig tillbaka från norra Iran efter påtryckningar. Stalin stod dessutom vid sitt ord från 1944 med Churchill och hjälpte inte de lokala kommunisterna mot det korrupta brittiska styret i Grekland. Däremot fick rebellerna stöd från Titos Jugoslavien. I Finland accepterade Stalin en icke-kommunistisk regering, och sovjetiska trupper drog sig tillbaka från Tjeckoslovakien mot slutet av 1945.

Källa: http://sv.wikipedia.org/wiki/Kalla_kriget

(5/3 2015)

ATLANTDEKLARATIONEN

Atlantdeklarationen (the Atlantic Charter) var ett avtal som slöts i augusti 1941 mellan Storbritannien och Förenta staterna, alltså innan Förenta staterna dragits in i andra världskriget (genom attacken mot Pearl Harbor i december samma år), rörande målen med det pågående kriget och den efterföljande freden. De allierade länderna beslöt att inte sluta separatfred med axelmakterna. Atlantdeklarationen var ett programförklaring för världen efter kriget. Deklarationen togs fram med hopp om att få Sovjetunionen med i alliansen. Deklarationen anses som ett av de viktigaste och mest djärva dokument som avtalats under andra världskriget. Både Nato och FN använder avtalet som en del i sin ursprungshistoria.

Deklarationen bestod av åtta punkter:

- Storbritannien och Förenta staterna skulle inte söka att få territoriella vinster
- Alla territoriella förändringar skulle ske i samförstånd med folk som berörs därav
- Alla nationer har rätt till självbestämmande
- Handelshinder skall motverkas
- Det skall tas fram ett globalt ekonomiskt samarbete för socialt välstånd
- Frihet från begär och fruktan
- Frihet för haven
- Avväpning av aggressiva nationer och allmän nedrustning efter kriget

Bakgrund och konsekvenser

Tyskland hade startat andra världskriget i september 1939 genom att invadera Polen i syfte att expandera Tredje Riket. Storbritannien och Frankrike förklarade Tyskland krig. Under det följande året invaderade Tyskland flera andra länder, däribland Norge, Danmark och Frankrike. Så långt framstod kriget som en kamp mellan två makter: Tyskland och Storbritannien. Tyskland hade en uttalad ambition att expandera (Lebensraum) och Storbritannien var centrum i ett imperium av kolonier. Det var ett rimligt antagande att den segrande makten skulle lägga de erövrade länderna under sig, exempelvis att Frankrike, Danmark och Norge skulle bli en del av endera det tyska riket eller det brittiska imperiet.

Atlantdeklarationen i augusti 1941, när kriget var två år gammalt, ändrade denna förutsättning i grunden. En seger för Storbritannien skulle innebära att Frankrike, Danmark och Norge skulle återfå sin frihet. På sikt innebar det också undergången för det brittiska imperiet: När Frankrike åter blev ett fritt land, varför skulle då inte också Indien bli det? Uppgivet av Storbritanniens imperialistiska ambitioner var priset som Churchill fick betala för att få Roosevelt med sig i kriget mot Hitler.

Av Förenade konungariket och Förenta staterna blev Förenta nationerna, som inte var ett nytt imperium utan ett förbund av fristående stater. Detta namn uppfanns av Roosevelt och användes av de allierade under resten av kriget. I januari 1942 ingick de allierade ett avtal om att inte ingå någon separatfred med axelmakterna. Tyskland föll i maj 1945, Japan i september samma år. Förenta nationerna av idag grundades i oktober 1945. Indien fick sin självständighet 1947.

(Wikipedia 5/3 2015)

STÖRRE KONFERENSER ANDRA VÄRLDSKRIGET

Teherankonferensen var en toppkonferens under andra världskriget mellan USA:s president Franklin D. Roosevelt, Storbritanniens premiärminister Winston Churchill och Sovjetunionens ledare Josef Stalin som hölls i Teheran, Iran 28 november-1 december 1943. De tre ledarna träffades för att träffa avtal om gränsregleringarna efter kriget, men något slutligt avgörande nåddes inte. Däremot beslöts om en invasion av Frankrike över engelska kanalen under försommaren 1944. Denna invasion skulle åtföljas av en sovjetisk offensiv på östfronten (Operation Bagration) för att förhindra att tyskarna flyttade trupper från östfronten för att möta de allierade i Frankrike. Man beslutade även att försöka få med Turkiet på de allierades sida så snart som möjligt (detta misslyckades i stort då Turkiet inte gick med i kriget förrän i februari 1945 och turkarna utförde inga krigshandlingar mot axelmakterna då Balkan redan befriats vid denna tidpunkt). Vidare beslutade man att ge de jugoslaviska partisanerna de allierades fulla stöd med leveranser av krigsmaterial och kommandoräder.

Jaltakonferensen, politiskt toppmöte mellan de allierade under andra världskriget, hållen i Jalta på halvön Krim i dåvarande Sovjetunionen den 4-11 februari 1945. USA, Storbritannien och Sovjetunionen representerades av Franklin D. Roosevelt, Winston Churchill och Josef Stalin.

Mötet fattade beslut att demokratiska val skulle hållas i Tyskland och de befriade länderna i Centraleuropa efter kriget. De sovjetunderstödda regeringarna i Polen och Jugoslavien skulle ombildas med större demokratiskt stöd. Löftet om demokratiska val höll inte Sovjetunionen. Länderna som kom att hamna i den sovjetiska intressesfären såg Jaltakonferensen som ett svek från de allierades sida, även om det var ett brott mot överenskommelsen av Stalin.

Tyskland skulle efter segern delas i fyra ockupationszoner och avkrävas skadestånd. Polens östra gräns skulle följa Curzonlinjen. Polen skulle sedan kompenseras för de östliga landsförlusterna med delar av Tyskland (se Potsdamkonferensen). Sovjetunionen lovade i en hemlig överenskommelse att tre månader efter Tysklands kapitulation gå i krig mot Japan och Sovjetunionen fick Kurilerna som kompensation (detta gjordes, men hade ingen betydelse i praktiken, utan Japan besegrades av USA ensamma).

Under mötet diskuterades också det framtida Förenta nationerna och vid mötet bestämdes att segerstaterna (Frankrike, Storbritannien, USA och Sovjetunionen) skulle få vetorätt i säkerhetsrådet. Samt att Ukraina och Vitryssland skulle få egna platser i generalförsamlingen. Organisationen skulle bildas i San Francisco.

Potsdamkonferensen var en konferens som hölls den 17 juli–2 augusti 1945 på Cecilienhof i Potsdam. Syftet med konferensen var att komma överens om hur det besegrade Tyskland skulle administreras. Polen västgräns mot Tyskland skulle utgöras av Oder-Neisse-linjen. En slutlig de jure-överenskommelse om Polens västgräns skulle fattas senare. (Oder-Neisse-linjen fastställdes först 1990 i Två plus fyra-fördraget.) Konferensen resulterade i Potsdamöverenskommelsen.

Förlopp

Under Potsdamkonferensen noterades i artikel XIII av Potsdamöverenskommelsen i augusti 1945 att "the transfer to Germany of German populations (...) in Poland, Czechoslovakia and Hungary will have to be undertaken". Ungern som varit en tysk allierad och i vilket ingen fördrivning ännu skett motsatte sig de allierades beslut, men tvingades ge med sig efter påtryckningar från Sovjetunionen och det allierade kontrollrådet.

Deltagare

- USA, president Harry S. Truman och utrikesminister James F. Byrnes
- Sovjetunionen, Josef Stalin och utrikesminister Vjatjeslav Molotov
- Storbritannien, Winston Churchill och utrikesminister Anthony Eden och senare Clement Attlee och utrikesminister Ernest Bevin.

Resultat

Konferensprotokollet offentliggjordes i sammanfattningen Mitteilung über die Dreimächtekonferenz von Berlin.

- Konferensens genomförande
- Skapandet av Utrikeministrarnas råd.
- Grundprinciper för ockupationen av Tyskland.
- Synen på Tyskland som en ekonomisk enhet
- Bestämmelser över skadestånd (reparationer)
- Förfogande över den tyska krigs- och handelsflottan
- Reglering av territoriella frågor rörande de tyska östområdena, Österrike och Polen
- Avslutande av fredsavtalen
- Tysklands inträde i de Förenta nationerna
- Territoriellt förmyndarskap
- Överförande av tyska befolkningar (utvisningar av tyskar ur Polen, Tjeckoslovakien och Ungern)
- De allierades upprop av villkorlös kapitulation av Japan
- Rättegångar mot tyska krigsförbrytare. Gemensamt (i Nürnberg) för ledarna. Av det land som respektive soldat slagits mot för övriga. (Sverige följde detta och utvisade soldater, till exempel Baltutlämningen).

De fem d-na

Denazifiering
Demilitarisering
Demokratisering
Demontage
Decentralisering

(Wikipedia 11/3 2015)